

Страдања у Лијевчанском Поткозарју 1941-1945: страдање породице Љубичић

Александар Љубичић

a.ljubicic@hotmail.com

Прегледни рад

УДК 355.1-058.65(=163.41)(497.15)

DOI 10.7251/TOP2107113L

Напомена: Рад је део веће монографије која је у време објављивања овог текста још увек у изради, а која се односи на одржавање културе сећања на страдања у Бањалучком и Лијевчанском Поткозарју 1941-1945. године.

Немачке, мађарске и италијанске војне силе успеле су да окупирају Краљевину Југославију у кратком периоду. У Загребу је 10. априла 1941. године проглашена Независна Држава Хрватска (НДХ). Усташе су заједно са делом италијанске војске по доласку у Загреб биле малобројне, али се врло брзо показало да ова новоуспостављена власт има велику подршку хрватског народа. Хрватска власт је све време проналазила упориште у подршци Католичке цркве и већином заступљене Хрватске сељачке странке. Муслиманско становништво је подржавало ову власт јер су дуже време били незадовољни својим статусом, економским реформама, верским и социјалним разликама. Таквим принципима у значајној мери допринели су и ставови муслиманско-исламских институција и ауторитета у Првом и Другом светском рату.¹ У тако оформљеној држави први и темељни закони били су јасно засновани на расној дискриминацији, односно показивањем супериорности изнад осталих народа на том подручју. Овакав терор над становништвом Босне и Херцеговине убрзо се претворио у геноцид над Србима, Ромима и Јеврејима, налик верским злочинима и прогонима у појединим деловима Европе у 16. веку. Према проценама, у овим прогонима, убијено, умрло или нестало је 16.500 Срба. У масовним покољима у

¹ Ц. Р. Шиндлер, *Босански рат и терор: Босна, Ал Каида и успон глобалног ислама*, Београд, 2011, 30.

Херцеговини убијено је око 12.000 Срба, у источној Босни близу 50.000, у Босанској Крајини преко 77.000, а у средњој Босни близу 11.000. Све укупно око 160.000 људи, а са њима још најмање 40.000 људи са Козаре.² Тринаестог и петнаестог априла 1941. године усташе су издале наредбу да су сви дужни предати сво војно и цивилно оружје³. Уследило је уништавање свих ћирилички натписи на који су били истакнути на свим радњама у Бањалуци. Након што су усташе успеле да утврде своје положаје у жандармеријским испоставама, уследило је и систематично рушење православних цркава (међу којима су биле и цркве у Бос. Градишци).⁴

Као још један показатељ колико су усташки злочини кварили планове о успостављању мира у Босни и Херцеговини, видело се и на конференцији немачких команданата, одржаној 6. маја 1942. године у Сарајеву. Генерал Бадер је тада тврдио: „Намера хрватске владе била је истребљење свих Срба у Хрватској. Пошто се то показало као немогуће, она је сада спремна на заокрет и уступке. Ово у ствари остаје само теорија, пошто воља владе нема утицаја на потчињене. Зверства, нарочито усташа, и даље трају. Ја ћу убудуће наредити да се пуца на усташе који врше злочине, не из обзира према Србима, већ да би се успоставио мир и што усташе у улуку Дрине то чине под немачком командом.“ Генерал Глез фон Хорстенау је додао: „Ако не престану грозоте у Хрватској, неће никад бити мира. Док се на територији Озрена преговара и дају уступци (признавање српске мањине, слобода исповести, учешће у борби против комуниста) наставља се клање српског народа у источној Босни“.⁵ У наведеном се јасно може видети немачка инсуфицијенција над усташама и домобранитељима у Хрватској, односно нескривен и отворен хегемонистички став усташа према Србима.

² Д. Т. Батаковић, *Нова историја српског народа*, Београд, 2007, 315-316.

³ „Усташке новине“, Загреб, бр. 2 од 13. 4. 1941; „Хрватска Крајина“ Бања Лука, од 22. 4. 1941.

⁴ Архив БиХ, ЗКП2, 1946, бр. 55682, МХОО Босанска Градишка.

⁵ *Зборник НОР-а*, XIV/1, 235-236, извештај Петра Баћовића генералу Михаиловићу.

Борбе за слободу Бањалучког и Лијевчанског Поткозарја⁶

Према сећањима и сведочењу предака, који су били борци Прве крајишке ударне бригаде, формиране 21. маја 1942. године у селу Ламовита од бораца из Првог, Другог, Трећег и Петог крајишког партизанског одреда, а и у многим званичним зборницима остало је забележено да је до првих сукоба између партизанских одреда и усташа дошло у околини бањалучког насеља Старчевица, 14. јула 1941. године. Према извештају италијанског вицеконзула у Бањој Луци, припадници партизанског НОП-а наводно су покушали извршити атентат на једног посланика НДХ и то у самој Бањој Луци, али је из непознатих разлога исти био неуспешан. Затим су уследиле даље акције, где је управо наведени одред НОП-а планирао да уништи магацин наоружања и муниције који се налазио у месту Крчмарице покрај Бање Луке, али ни тај покушај девастирања није био успешан јер су организатори откривени од стране немачких снага, док је паралелно са том акцијом једна ипак успешно остварена и то од стране групе партизана који су своје упориште имали у планини Борја, где су, између осталих, били и познати Драго Мажар, Нико Јуринчић и Момир Капор. Они су успели да униште магацин једног дрвног предузећа на Борју, иако га је бранила група домобрана и жандарма оданих НДХ. Једна од познатијих и добро описаних акција НОП-а десила се у околини Бање Луке, код Старчевице, а за њу је заслужан Данко Митров. Исти су 2. августа 1941. године извршили напад на усташко упориште у месту Крупа на

⁶ Неопходно је напоменути да је Лијевче поље предео који је располагао велики потенцијалима и могућностима разноврсне аграрне производње, нарочито из разлога доброг геополитичког положаја, обронцима шумовите Козаре која је надалеко позната по извозу квалитетног дрвета. На територији Босанскоградског среза у десет општина, пред сам почетак рата, пописано је 71.550 становника. Од укупног броја становника у срезу, Срба је било око 49.520, муслимана око 9.170, а Хрвата, који су у ранијим пописима били исказивани као римокатолици, заједно са фолксдојчерима и другим мањинама католичке вере, било је око 10.850. Немачка национална мањина била је заступљена на подручју читавог среза са око 2.300 људи. По броју становника, овај срез је са сигурношћу спадао у најбројније насељене у Босни и Херцеговини, док је у домену друштвено-културног развоја и писмености уопштено био у врху међу срезovima Врбаске бановине.

реци Врбас где је тада пала и прва жртва, један од жандара. Ова борба сликовито је описана у роману „Два курира“, где Драго Мажар кроз дневник главног јунака Шуце објашњава: „Спуштање низ стрмину и гадну обалу на Врбасу отегло се читав сат. Ноћ, а ми висимо по камењару као шишмиши. Ипак, без жртава стигосмо до воде и сељаци нас на сплавовима пребацише преко ријеке. Леда је реко да на том мјесту треба кад се ослободимо подићи споменик. По равној цести кренули смо уз воду, док се пред Крупом нисмо сударили са жандарском патролом. Ја сам ишо за Драгојлом, а Данко за мном, нисам ни примијетио засједу ни кад је Данко нанишанио и оборио једног жандара. Тога часа и наста страшна пуцњава. Пуцо сам и ја тако брзо да ускоро остадо' без муниције. Кад сам пузио кроз јарак да бацим бомбе, крај мене тресну једна усташка. Опипо сам главу, била је читава иако је у ушима звонило. Још је једно пола сата Драгојло викао: 'Напријед, јуришни батаљон' па је затим и свануло. Како се жандари нису предавали, Данко је наредио повлачење⁷.

По обарању владе у Београду, изражавање спремности за одлазак у рат и општа мобилизација добро су припремљени, што се показало кроз демонстрације у селима Машићи, Рогољи, Крајзовци, Кукуљи и др. Том приликом у лијевчанском подручју активирани су два резервна ратна аеродрома, у Тополи и Александровцу. Чвршће линије одбране на Сави нису могле да се успоставе због лоше консилијације и организације југословенске војске, а истог дана када је до јединица стигла вест о проглашењу тзв. Независне Државе Хрватске, командант 17. пука који је био из састава Славонске дивизије, чији је основни задатак требало да буде одбрана прелаза преко Саве у Босанској Градишци, распустио је све јединице свог пука.⁸ Да би појачале и истакле своју дискрепанцију, усташе су врло брзо забраниле да се православци окупљају на јавним местима, ноћу су у свим српским кућама морала светла да буду угашена, а на реци Сави у Босанској Градишци постављен је натпис: „Жидовима, Циганима, Србима и псима забрањено купање“⁹.

⁷ Извештај МИНДОМ-а од 4. 8. 1941. године; посредно наведено у изворнику као: Архив Музеја Босанске Крајине, МФ 320 и 323/II.

⁸ Б. Терзић, *Слом Краљевине Југославије 1941. Узроци и последице пораза*, Београд, 1983, 169; *Априлски рат 1941*, Зборник докумената, II, Београд 1987, број док. 182, 537.

⁹ М. Радоњић, „Убиство првог усташе у Лијевчу пољу“, *Козара у НОР-у*,

*Споменик јунаку погинулом 1942. године у Средњој Јурковици,
Босанска Градишка, фотографисао аутор текста*

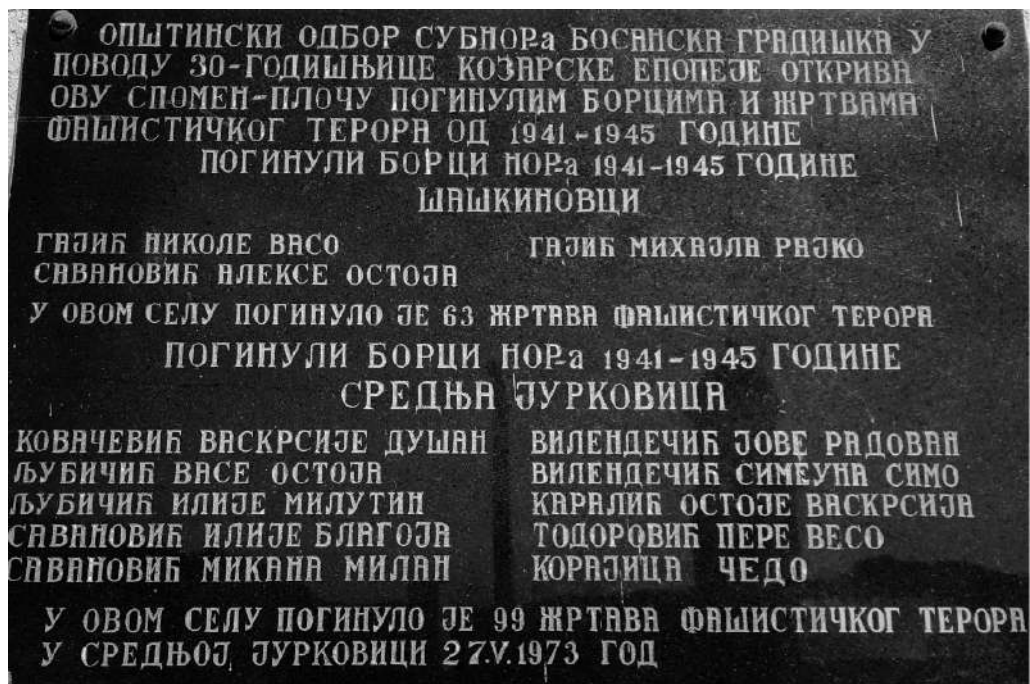
Остаће запамћено, као један од најмрачнијих догађаја, онај који се десио крајем маја 1941. године када је река Сава у близини Босанске Градишке избацила на површину везане и унакажене лешеве родитеља и њихове двоје малолетне деце са све натписом „Сретан пут за Београд“¹⁰.

У то време, у лијевчанском крају већ су се појавили први родољуби, људи који се нису плашили да у јавности својим истицањем подижу морал и да се као препознати народни предводници херојски детерминишу и покажу деловањем и акцијама против усташа и даљег ширења терора над Србима. Са територије Градишког среза то су били: Радован Вулин, Чедо Ковачевић, Атиф Топић, Љубо Бабић, Драго Лопар, Салих Хамдија, Мирко Томић, Мира Шиник, Данило Борковић, Пиљо Станишљевић, Никола Рончевић, Михајло Дојчиновић, Милош Самарџија, Јозо Зрнић, Душан Ковачевић, Остоја Љубичић, Милутин Љубичић, Благоја Савановић, Милан Савановић, Радован Вилендечић, Симо Вилендечић, Васкрсија Каралић, Весо Тодоровић, Чедо Карајица и многи други.

У сукобу који се догодио 5. децембра 1941. године на Мраковици, где су борбе биле изузетно тешке, због деловања великог броја домобранских јединица – муслимана из Велике Кладуше, српска страна је уз вешто припремљену и тактички вођену акцију успела да ипак победи непријатеља, уз мањи број настрадалих, односно пет погинулих и шест рањених козарачких партизана. Овом акцијом и уништавањем усташких упоришта на Мраковици пружена је нада за ревитализацијом и ослобађањем осталих села на релацији Босанска Градишка (Лијевче поље) – Бања Лука. Колико је ова борба била значајна и коју је снагу дала борцима за устанак против домобрана и усташа показује и Извештај Заповедништва другог домобранског збора, одржаног 5. фебруара 1942. године, где је констатовано да су партизани након описане борбе ставили под своју контролу лијевчанска села: Јурковицу, Берек, Рогоље, Церовљане, Машиће, Вилусе и Романовце¹¹.

¹⁰ Пресуда Окружног суда у Бањој Луци бр. 1313/40, 13. 7. 1946, 3; у: Архив Југославије, Фонд државне комисије за утврђивање ратних злочина окупатора и његових сарадника.

¹¹ Војни архив Србије, фондови НДХ, К-70 бр. рег. 24/2-10, 5. 2. 1942.

Спомен-плоча погинулим борцима и жртвама фашистичког терора 1945-1945. године у селима Шашкиновци и Средња Јурковица, Босанска Градишка, фотографисао аутор текста.

У месецу јуну и јулу 1942. године, у великим акцијама усташа, којом су „чистили“ подручје Лијевча поља, на подручју села Средња Јурковица и околине Лијевчанског Поткозарја, ухапшени су и спроведени у логор Стара Градишка моји директни преци:¹²

- Љубичић (Т.) Остоја, мој прадеда, рођен 1887, Србин, убијен од стране усташа 1942. године у логору, Стара Градишка, заједно са својом рођеном браћом;
- Љубичић (Т.) Васо, рођен 1900, Србин, убијен од стране усташа 1943. године у логору Стара Градишка;
- Љубичић (Т.) Илија, рођен 1900, Србин, убијен од стране усташа 1942. године у логору Стара Градишка;

¹²

Види: <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>>

- Љубичић (Т.) Микан, рођен 1893, Србин, убијен од стране усташа 1942. године у логору Стара Градишка.

У истим месецима такође је ухапшена и спроведена у логор Јасеновац и Стара Градишка и остала шира родбина:

- Љубичић (И.) Љепосава, рођена 1923, Српкиња, убијена од стране Немаца 1942. у логору, Немачка;
- Љубичић (И.) Радојка, рођена 1922, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Љубичић (Т.) Драгољуб, рођен 1924, Србин, умро 1944. у НОБ-у, Козара;
- Љубичић (Тома) Остоја, рођен 1886, Србин, убијен од стране усташа 1942. године у логору Стара Градишка;
- Љубичић (Томо) Васо, рођен 1898, Србин, убијен од стране усташа 1943. године у логору Стара Градишка;
- Љубичић (Васо) Остоја, рођен 1921, Србин, убијен од стране усташа 1943. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Илија) Лепосава, рођена 1928, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Илија) Милутин, рођен 1925, Србин, погинуо 1944. у НОБ-у, Козара;
- Љубичић (Илија) Радојка, рођена 1924, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Илија) Радојка, рођена 1942, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Илија) Зорка, рођена 1917, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (М.) Савка, рођена 1908, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Мирко) Небојша, рођен 1942, Србин, убијен од стране усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Љубичић (О.) Душанка, рођена 1922, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Љубичић (О.) Стана, рођена 1881, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Стара Градишка;
- Љубичић (Остоја) Бранислава, рођена 1941, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године током депортације, Плелетерница;

- Љубичић (Остоја) Мирославка, рођена 1941, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Љубичић (Павле) Станко, рођен 1883, Србин, убијен од стране усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Љубичић (Раде) Михаило, рођен 1937, Србин, убијен од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Раде) Миља, рођена 1935, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Раде) Веселка, рођена 1941, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Јасеновац;
- Љубичић (Станко) Стана, рођена 1888, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. године у логору Стара Градишка;
- Љубичић (Васо) Вукосава, рођена 1919, Српкиња, убијена од стране усташа 1942. током депортације, Плетинце.

Мој прадеда, Остоја Љубичић, убијен је од стране једног од усташких стражара „11. сатније“ у логору Стара Градишка, 1. јула 1942. године, у догађајима који су запамћени као „масовнија убиства“¹³, под изговором да је заједно са више десетина православаца и Јевреја покушао бекство из логора.

Страдали са мајчине стране (такође село Јурковица):¹⁴

- Дакић (Ђорђије) Босилка, рођена 1937, Српкиња, убијена од усташа 1942. у логору Стара Градишка;
- Дакић (Ђорђије) Пантелија, рођен 1935, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Стара Градишка;
- Дакић (Љубо) Нада, рођена 1941, Српкиња, убијена од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Љубо) Небојша, рођен 1941, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Миле) Душан, рођен 1936, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Миле) Невенка, рођена 1942, Српкиња, убијена од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Миле) Раде, рођен 1934, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Јасеновац;

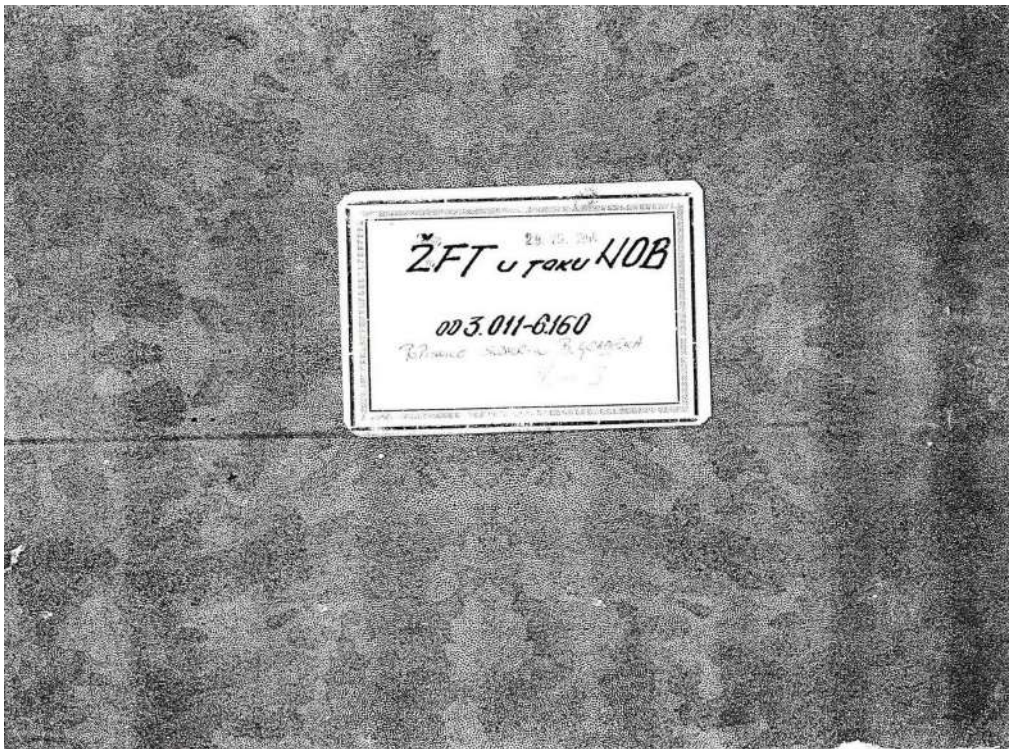
¹³

На пустари код Ораховице, данашње Орахово.

¹⁴

Види: <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618>>

- Дакић (Стеван) Грозда, рођена 1928, Српкиња, убијена од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Васо) Рајко, рођен 1939, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Јасеновац;
- Дакић (Васо) Васо, рођен 1937, Србин, убијен од усташа 1942. у логору Јасеновац.

Документовање чињеница смрти породице Љубичић, у Регистру жртава фашистичког терора у НОБ-у 3.011-6160.

13. Ако postoje dokumenti o tome da je lice kao žrtva rata izgubilo život, upisati nazive dokumenata i od koga su izdati:

14. Ukoliko domaćinstvo poseduje kakav predmet ili dokument istorijske vrednosti, upisati naziv istog

15. Preživeli članovi uže porodice žrtve:

Prezime i ime	Godine starosti (u vreme smrti žrtve)	Srodstvo sa žrtvom
Jubirica Ostoja	31	sin
... Radoje	27	sin
... Ljubić	19	sin
... Tomica	15	sin

16. Lice koje je dalo obaveštenje o žrtvi:

Prezime, očevo ime i ime Jubirica Ostoje Ostoja

Mesto (naselje) stanovanja ... Jamnica

Ulica i broj kuće ... 22

Srodstvo (odnos) sa žrtvom sin

17. _____

18. _____

Ова копија је верна документу који
се чува у Архиву Југославије
у фонду-збирци САВЕЗНА КОМИСИЈА
ЗА ПОПИС ЖРТВА РАТА 1941-1941
(Ф - 1213)

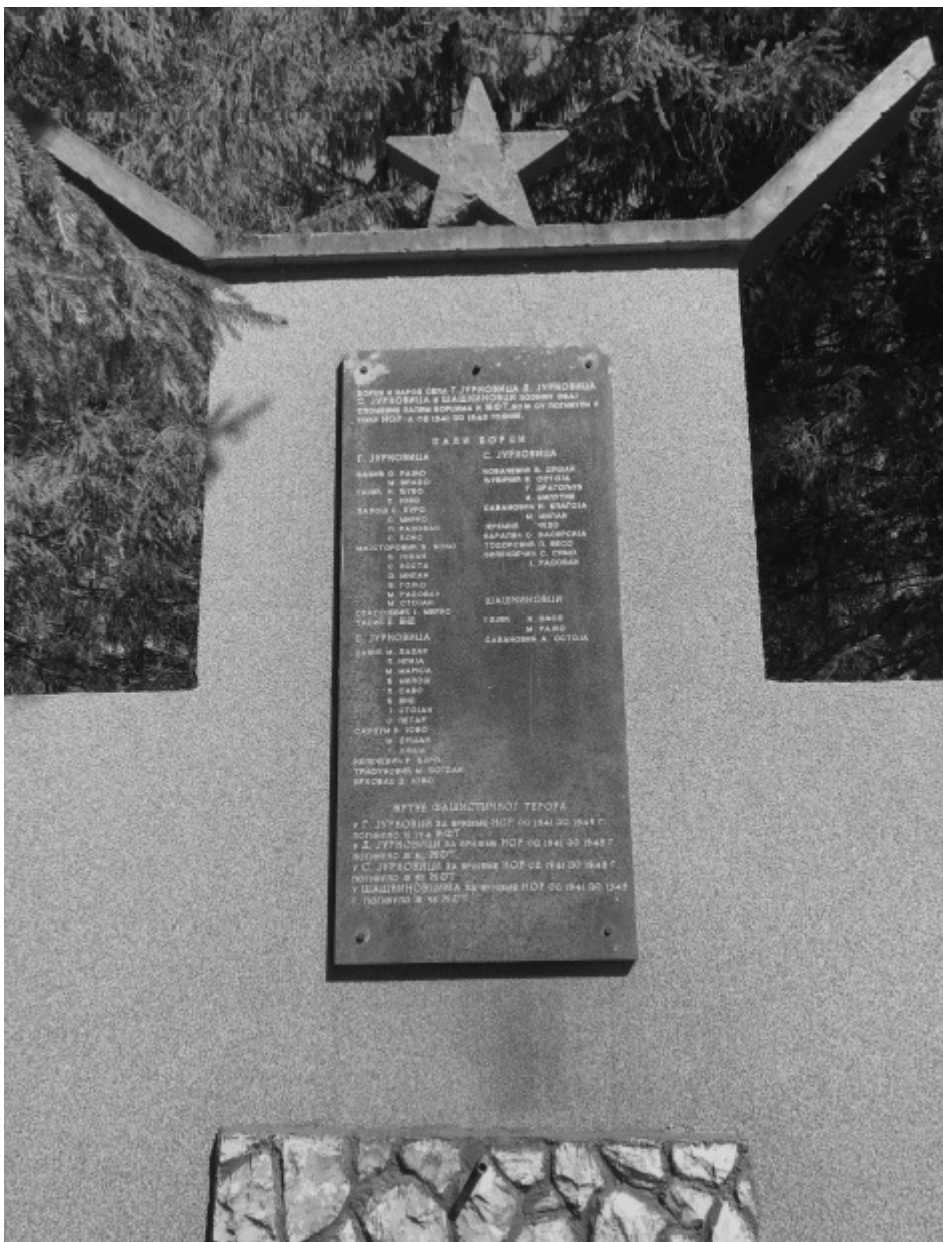
Датум
15.10.2020

Потпис
овлашћеног лица

[Signature]

Документовање чињеница о смрти Љубичић (Томе) Остоје,
извршено од стране Савезне пописне комисије Савезног извр-
шног већа СФРЈ.

Спомен-плоча погинулим борцима и жртвама фашистичког терора 1941-1945. године у Средњој Јурковици, Бос. Градишка, фотографисао аутор текста.

Мој деда Осте Љубичић и бака Десанка Љубичић успели су да избегну заробљавање и смрт. Деда је кренуо у помоћ козарачким борцима, док је баба ипак заробљена, одведена у логор Стара Градишка, али је преживела јер је била млада, те је радно експлоатисана најпре заједно са осталим женама (на радовима у радним пољима на тзв. логорској економији у самој Градишки, у време пољских радова, а у зимским месецима је чешљала перје и радила по осталим одељењима). Након тога, моја бака Десанка је заједно са већином млађих жена преко Загреба транспортована у Немачку на принудни рад, јер је пракса била да само младе жене могу бити послате у Немачку (бака Десанка је тада имала 18 година), док су остале, старе, изнемогле или болесне жене, које нису више имале снаге и нису могле користити, страдале, односно убијене. Према њеном сведочењу и сећању, у Градишки су се Српкиње посебно тешко патиле и страдале, јер је за њих постојало посебно одељење у логору, такозвана „Кула“, и јер је према њима постојао знатно строжи и тежи режим. Жене су одвајане по вери и народности, па су најгоре пролазиле Српкиње, Циганке и Јеврејке, док је за остале жене постојала посебна кухиња и посебне просторије за становање, па су штавише имале и своју болницу. Према бакином сећању, већина жена у логору је било изложено великим душевним и физичким злостављањима. Није се бирало време ни место за силовања, малтретирања и друга мучења. Сећа се да су млађе жене покушавале да се држе што више неуредно (везивање тамних марама, шалова, капа и слично), да не би својим изгледом изазивали пажњу усташа, те на тај начин покушавале да се сачувају и заштите од злостављања. Такође је препричавала да се посебно сећа колективног кажњавања свих логорашица уколико би појединачно нека од жена нешто скривила (најчешће укидањем следовања хране по три и више дана). Бака Десанка је рат преживела и по окончању истог се вратила кући, у Средњу Јурковицу, где је своја искуства препричавала потомцима и на тај начин одржавала „културу сећања“ на све жртве рата.

Уместо закључка

У помен на чланове моје породице који су свирепо убијени у систему Концентрационог логора Јасеновац и у помен на баку и деду који су проживели и преживели тортуре усташке идеологије, овим текстом одајем почаст свим жртвама Концентрационог логора Јасеновац и

чувам од заборава тешку историју нашег нарада. Нема ништа природније него тежити и борити се за очување историјских регеста и културе сећања на жртве наших предака који су страдали само зато што су Срби! Не поновило се!